

Lázár István Dávid – Szörényi László

DÁKOK RÓMÁBAN

Prágai András Guevara-fordításában szerepel a következő vers is:

Sic semper proxima sordent sic longinqua iuvant.

*Az embernek akarattya,
Nem jár mindenkor egy karba
Az jelen valót utállya,
Az távól valót kívánnya.*

(Petrarcha epist. 3.)¹

Mint tudjuk, a két kitűnő sajtó alá rendező felfigyelt a Petrarca-idézetre – amely nyilván Wanckel latin Guevara-fordításának egyik margináliája –, de nem azonosította. Sikerült megtalálnunk az idézet helyét, amely tulajdonképpen két fél sorból összeszerkesztett aforizma, és Petrarca verses leveleinek (Epistule metriche) III. könyvéből, a Guilelmo da Pastrengóhoz² intézett 34. episztulából való (17–18. sor). Idézzük az egész, 40 soros költeményből azt a néhány sort, amely megmagyarázza a szövegösszefüggést, vagyis Petrarca dorgatóriumát barátjával szemben, aki olasz létére vonakodik részt venni a szentévi zarándoklaton, holott egész Európa megindult az Örök Város felé.

*Stabis iners Italus? Sic semper proxima sordent?
Sic longinqua iuvant?*

Olvassuk el ezután az egész latin költeményt (könnyen hozzáférhető E. Picchi 1994-ben Rómában a Lexis Kiadónál kiadott, Petrarca összes művét (*Opera omnia*) tartalmazó CD-jén), utána magyar prózai fordítását.

A veronai szónoknak, Guilelmusnak (Guglielmo da Pastrengónak)

Mit teszel? Vajon készülödsz, hogy végre valahára meglátogasd a szent Rómát?
Veszed a fáradságot, hogy nekigyürkőzz a jámbor munkának, vagy tunyán

¹ RMKT XVII. 8, *Bethlen Gábor korának költészete*, s. a. r. KOMLOVSZKI Tibor, STOLL Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 35, 505.

² Egidio ROSSINI, *Francesco Petrarca e Verona: documenti vecchi e nuovi = Petrarca, Venezia e il Veneto*, a cura di Giorgio PADOAN, Fondazione Giorgio Cini, Centro di Cultura e Civiltà, Scuola di S. Giorgio Maggiore, Venezia – Firenze, Leo S. Olscki Editore, MCMLXXVI, (Civiltà veneziana, Saggi 21), 23–44., kül. 34. skk.

késlekedsz? Oly sok éven át Veronáé voltál; magáénak tudhasson még hosszú ideig, s egykor majd temetésedről is gondoskodjék? Rómát mindebből kismiznéd? Isten mentsen ettől! Ha oly régóta törödsz velem elmédben, ha tapasztalatból ismered szívem érzelmeit, akkor a nemes vágnak már korábban meg kellett volna mutatnia a ragyogó utat, és belső ösztökével kellett volna sürgetnie – ám visszatartott otthonod, és gúzsba kötött a tied rajongása és hazaszereteted. Most azonban egy jelentősebb feladat szólít utazásra téged. Késlekedsz? Most, amikor megnyílt az üdvösséghez vezető szűk ösvény, amelyet szavával egyengetett Krisztus jámbor szolgálója, s amelyet együtt jár be a cimber a spanyollal, a görög a brittel, a ciprusi az írrel, a dák és a göndör vörös fürtű sváb, akkor te, tunya olasz csak ácsorogsz? Ennyire értéktelen, ami közeledben van? Ennyire érdekes, ami távol van? Nem törödsz azzal, hogy boldog zarándokként könnyed szökkenéssel az égbe juthatsz? Ez nem fontos? Vajon addig várjunk, míg ismét eljő a jubileum, amikor a nap ismét ötvenszer befutja teljes pályáját, és visszahozza azt az órát, melyet most elvesztegetünk? Minden égi vándor siet; hosszú az útja, kevés az ideje. Téged egyáltalán nem aggaszt a jövő? Ne hasson meg téged a csalárd könyörgés, ne törődj azzal, hogy küszöbödön eléd áll anyád, ne indítson meg zsenge gyermeked édes csókja, rohantodban hagyj sírni idős atyádat, és engedd, hogy a szél elröpítse szomorú barátod sóhaját. Ne tartson vissza téged eladósorba került sudár lányod, sem szerető testvéred, sem reszkető nővéred szipogása, sem ragyogó feleséged hízelgő suttogása. Mindent el kell taposnod, hiszen gyönyörű jutalom vár rád. De kit is figyelmeztetek? Már elsietsz szeretett otthonodból hátra sem tekintve, s jobb kezeddel határozottan fogod a zarándokbotot, és csendben haladsz a Rómába igyekvők csapatában. Visszautasítod – kérek –, hogy kísérőd legyek? Elhatároztam, hogy azt követem, aki a helyesebb úton jár. Ég veled világ és mindaz, ami az embernek ifjú korában tetszik, míg testi vágyait meg nem zabolázza.

(*Epistulae metricae* III. 34.)

Ami a Prágai András-filológiát illeti, itt meg is állhatnánk. Azonban e Petrarca versnek van olyan magyar vonatkozása is, amely teljesen önálló; valamint véleményünk szerint háttérmagyarozatként szolgálhat Ianus Pannonius egy igen híres epigramma-csoportjához. Ezért kissé el kell mélyednünk a vers keletkezéstörténetében.

1348-ban a pápa – nem kis részben Petrarca sürgetésére – meghirdette 1350-re a jubileumi, vagyis szentévi zarándoklatot. Vonatkozó bullájában még természetesen csupán azokat a bűnbocsánati lehetőségeket sorolta fel, amelyeket a zarándokok nyerhetnek Rómában. Mint ahogyan azonban azt Cesare Segrè 1911-es tanulmányában kifejtette,³ időközben az egész keresztény világban elterjedtek a prófétaónek tekintett, Rómában élő svéd özvegy, a később szentté avatott Brigitta

³ Vö. Cesare SEGRÈ, *Petrarca e il giubileo del 1350* = Uő, *Studi Petrarqueschi, nuova edizione riveduta*, Firenze, Successori Le Monnier, 1911, 129–197.

Jézustól újonnan kapott kinyilatkoztatásai, amelyek szerint ez a szentév minden eddiginél gazdagabb lesz kegyelemben, ugyanis aki részt vesz rajta, halála után rögtön a mennyországba jut! Petrarca ez időben legnagyobb megrendülését éli át, gondoljunk csak arra, hogy az 1349. évben keletkezik a *Secretum* második variánsa.⁴ Meghalt mindenki, akit szeretett, elég csak Laurára és Giovanni Colonnára utalni, menthetetlenül bűnösnek érzi magát, az avignoni pápaságot pedig véglegesen Babilonnal azonosítja. Ezért indul el a zarándoklatra, ezért várja oda kedves, nála tizennégy évvel idősebb humanista barátját, Guilelmót is. Hogy éppen ez az év misztikus fordulatának döntő éve, azt eléggé alaposan bizonyította – részben Segrè-vel is vitatkozva – Luigi Tonelli.⁵ Ezért állítja tehát szembe a versben a dánokat (vagyis cimbereket), a németeket, a spanyolokat, az angolokat, az íreket, a cipriótákat és az erdélyieket – tehát tulajdonképpen az egész katolikus Európát – a tohonya olással, aki – noha kis befektetéssel biztosíthatná örök üdvét – inkább otthon marad. Ránk nézve nagyon megtisztelő, hogy beveszi a felsorolásba az erdélyi zarándokokat is. Villani krónikájából tudjuk, hogy a magyar és a német zarándokok jámborsága különösen kiemelkedett a többiek közül. Sokszor a mezőn éjszakáztak tábortüzek körül és ott szent énekeket zengedeztek.

Érdemes két – ezúttal prózai levelet is elolvassunk Petrarcatól –, amelyben barátainak beszámol zarándokélményeiről.

A certaldói Iohannesnek (Giovanni Boccacciónak) a jubileumi évben megtett római zarándoklatáról

Azt reméltem, hogy ha elutazom és lelkületemen is változtatok, szerencsém is megváltozik, ám – mint látom – tévedtem. Bárhová is menekülök, [a balszerencse] üldöz engem; akár gyors szekéren, akár horkanó paripán, akár sebes járású hajón, akár daidaloszi szárnyakon suhanjak is, menekülésem közben mindig elém kerül. Hiába teszi azonban ezt; mert ráncigálhat, ütlegelhet ugyan, ám földre teríteni képtelen, mivel már Isten irányítja lépteimet. Megtanultam már Démokritossal, hogy „dacoljak fenyegetésével és” csúfondárosan „fügét mutassak neki”. Mégis akadályoz mesterkedéseivel, és arra törekszik, hogy engem – habár már zsenge ifjúkoromban is vereséget szenvedett tőlem – megállapodott és nyugodt életkoromban legyőzzön; mintha bizony könnyebben megküzdhetne velem idősebb koromban, mintha a testi erőhöz hasonlóan a szellem ereje is csökkenne az életkor előrehaladtával. Pedig ha ez utóbbi nem gyarapodna, úgy ítélném meg, hogy hiába éltem. Elmondom tehát – nehogy furcsállj hosszás bevezetésemet –, milyen csapdát állított nekem a minap.

Amint tudod, miután elbúcsúztam tőled, Rómába igyekeztem, ahol szinte az egész keresztény nemzet összesereglik ebben az évben, amelyet fogadalmakkal

⁴ Vö. FRANCESCO PETRARCA, *Kétségeim titkos küzdelme (Secretum)*, fordította LÁZÁR István Dávid, Szeged, Lazi Bt., 1999.

⁵ LUIGI TONELLI, *Petrarca*, MCMXXX, Edizioni „Corbaccio”, Milano, kül. 188.

vártunk mi, bűnösök. Ám hogy magányos zarándokként ne vegyen erőt rajtam az unalom, néhány útítársat választottam magamnak: egyikük idősebb ember, aki jámbor öregségével, másuk tudásával és „ékezzólásának szekerével”, a többiek pedig a lovak hajtásában való jártasságukkal és hű szolgálatukkal tették könnyebbé az egyébként igen nehéz utazást. Így gondoskodtam magamról egy inkább körültekintő, mint szerencsés tervvel – ahogyan az a következőkben kiderült. Lelkesülten mentem, hiszen be akartam fejezni végre valahára vezeklésemet; ugyanis – amint Horatius mondja –

*„nem restellem a múlt gyönyörét, restelni való, ha
nem hagy az ember föl vele.”⁶*

Remélem, hogy ezt a célkitűzésemet a balsors soha nem tudta és nem is lesz képes megváltoztatni. Csapjon bár szirthez, és véres agyvelőmet a sziklára fröccsentve marcangolja dühösen szerencsétlen testemet – így elpusztíthat ugyan engem, aki megvetem őt és minden mesterkedését, ám le nem igazhat, és tagjaimat ugyan gyakran erőtlenné teheti, lelkemet soha meg nem rendíti. Testemet a minap is – hogy ne csigázzam tovább várakozásodat – igencsak meggyötörte.

Elindulván Bolsenából – amely most kicsiny és jelentéktelen város, egykoron azonban Etruria legjelentősebb települései közé számított – jókedvűen siettem, hogy a szent várost ötödízben is megláthassam, és közben újra és újra ez járt a fejemben: Lám hogyan múlik el lassanként az idő felettünk; az ember érdeklődése és tervei mennyire megváltoznak; mennyire igaz, amit az egyik *Eklogámban* írtam:

*az ifjúság heve nyűg az öregnek:
szint vált sok-sok gond, szint vált a haj is velük együtt.⁷*

Tizennégy éve érkeztem először Rómába attól a vágytól vezetve, hogy megnézzem a csodálatra méltó műemlékeket; második alkalommal a babérkoszorú iránti minden bizonnyal túl korai, ám heves vágy vonzott ide; harmadik és negyedik utazásom indítéka kiváló barátaim iránt érzett szánalmam volt, akik nem voltak rest segíteni nyomorúságos balsorsukban, még ha erőm ehhez kevésnek is bizonyult. Ez a mostani ötödik – ki tudja, talán az utolsó – római utazásom annyival fontosabb a többinél, amennyivel magasabb rendű a lelkünkkel való törődés, mint a testünkkel, s amennyivel kívánatosabb az örök üdvösség, mint a múlandó dicsőség. Efféléken elmélkedtem és magamban éppen hálát adtam Istennek, amikor a fentebb említett jámbor idős apát lova, amely nemcsak hogy a bal oldalamon haladt, de mint az események megmutatták, balvégzetű is volt, a lovamat – ahogyan elmesélték – meg akarta lökni, s eközben engem ott, ahol a lábszárcsontom a térdemhez kapcsolódik oly nagy erővel rúgott meg, hogy csontom reccsenésének a hangjára még azok is felfigyeltek és odasereg-

⁶ HORATIUS, *Episztolák I.* 14. 36. (URBÁN Eszter fordítása)

⁷ *Eklogák VII.* 76–77. (CSEHY Zoltán fordítása)

lettek, akik távolabb voltak. A szinte kimondhatatlan fájdalom miatt először azon gondolkodtam, hogy ott maradok. Ám a hely riasztó volt; így a szükségből erényt kovácsolva késő estére Viterbóba, majd ezt követően a harmadik napon Rómába értem. Orvosokat hívtam; a csontom kilátszott és rémisztően fehérlett, lehetséges, hogy el is tört; látszódott még a patkó nyoma is. Az elhanyagolt seb bűze annyira orrfacsaró volt, hogy még önmagam számára is szinte elviselhetetlennek tűnt. S habár testünkkel valamiféle velünk született szoros belső kapcsolat fűz össze bennünket, melynek révén az ember számos olyan dolgot is szívesen elvisel a saját testével kapcsolatban, melytől undorodik, ha másnál tapasztalja, mégis igencsak ritkán juttatta eszembe más ember holtteste azt, amit most saját testem, tudniillik, hogy mennyire semmi, pontosabban mennyire nyomorult és hitvány állat az ember, ha nem ellensúlyozza lelki nemessége testének alacsonyrendűségét. Minek is szaporítsam a szót? Az orvosok karmai között, gyógyulásom felől félelem és remény között hánykolódva fekszem Rómában már tizennegyedik napja, s ez a tizennégy nap, ha ugyanennyi évvel összevetem, szerintem sokkal hosszabb és gyötredelmesebb. Ez a helyzet ugyanis – habár mindenhol nehéz és kellemetlen lett volna számomra, minthogy sokak természetével ellentétben az én szellemi erőm megcsappan, ha testem mozdulatlan nyugalomban van, az egészséges mozgástól pedig felélénkül – itt sokkal inkább nehéz és kellemetlen, mivel lelkemet nem töltheti el a városok királynőjének a látványa, amelyet minél inkább szemlélek, annál inkább csodálom, és egyre inkább kénytelen vagyok elhinni mindazt, amit róla olvastam. E csapás és fájdalmam közepette azzal vigasztalom magam, hogy mindez égi elrendelés következménye, s minthogy úgy tűnt: gyóntatóm velem szemben a kelleténél enyhébb volt, amit ő elmulasztott, valaki más pótolta be. Bevallom, véleményem szerint az Isten akarata volt, hogy akinek a lelkét – amely már régóta bicegett – ő maga igazította helyre saját kezével, annak a teste cserében bicegjen. Ha ezt elfogulatlanul mérlegelem, egyáltalán nem kell gyászosnak vagy nyomorúságosnak tartanom ezt a cserét, és hálát kell adnom Neki, aki visszaadta a reményt, hogy téged a közeljövőben viszontláthassalak testben és lélekben egyaránt épen. Egyébként, barátom, ezt a levelet – ahogyan az írásom külalakja is mutatja – ágyban fekve írom, nem azért, hogy fájlald a velem történeteket, hanem hogy örülj: ezt is nyugodt lélekkel türtem el, és ha sokkal súlyosabb csapások is érnek, azokat is elviselem majd.

Élj boldogul és ég veled, emlékezz rám.
Róma, november 2. a késő éjszaka csendjében
(*Rerum familiarum libri XI. 1.*)

A sulmói Barbatusunak (Barbato da Sulmonának), aki panaszkodik, hogy a jubileumi évben nem látta őt Rómában

„Jobbik felem”, Barbatu som! Csaknem egy teljes év eltelt addig, míg leveled tekervényes ösvényeken kereste a helyes utat, és engem, aki Galliában rejtőzöm, Itáliában próbált felkutatni. Így nem csupán az előszó, hanem az írás vigaszát is kénytelenek vagyunk nélkülözni; gúnyt űz belőlünk a balsors attól a naptól fogva, amikor a gonosz halál – mellettünk elsuhanva, ám még csak nem is érintve – elragadta legkedvesebb és leginkább szeretetre méltó közös barátunkat, Szicília királyát, akinél derekabb embert nem termett korunk. Míg ő élt, lélekben összefűzött bennünket; halála miatt azonban távolra kerültünk egymástól, és a dolgok e gyászos fordulata életünk minden tervét teljesen megváltoztatta. Ám ne beszéljünk arról, aminek kifejtését megtiltja a természet engesztelhetetlen törvénye, és ami a panaszkodástól csak még fájdalmasabb lesz. Királyunk méltó volt a mennyországra, a föld azonban méltatlan ilyen királyra; neki a fáradság után nyugalom jutott osztályrészül, nekünk a nevetés után könnyek, s fájdalom az öröm után; ugyanaz az esemény juttatta el őt teremtőjéhez, s távolított el bennünket egymástól.

A minap ezt elpanaszoltam egy rövid versben, melyet a neked ajánlott leveleim gyűjteményéhez illesztettem előszóként.⁸ Ezért levelednek arra a részére nem is válaszolok, ahol kegyesen, egyszersmind szánakozóan siránkozol hazánk nyomorúságos helyzetén, ékesszólásoddal szinte megelevenítve mindezt. Panaszodhoz ugyanis nem lehet semmit sem hozzátenni, és félek, hogy a sírástól kipirosult szemnek ártalmas a dörzsölés, és ha én is panaszkodásba kezdek, annak nem lesz vége. Amit érzékeny csapásként említsz, tudniillik hogy nem talál-tál engem Rómában, azt én Isten akaratának tartom, hiszen ha találkozhattunk volna, akkor nem a templomokat látogattuk volna keresztényi buzgósággal, hanem a Város nevezetességeit szemléltük volna költői érdeklődéssel, s nem a lelkünkkel törődtünk volna, hanem az irodalommal, ami az értelem számára igen kedves táplálék, azonban ha nem az egyetlen igazi célra irányul, felesleges és hiábavaló. Felemlgetted késlekedésemet; ha egy kicsit megerőltetted volna az agyadat, gondolhattad volna, hogy nem a jubileumi év elején, hanem a végén érkezem Rómába. Ez a válasz a kérdésedre, hogy tudd: az *Africa* című eposzom-mal kapcsolatban – amelyet jogosan követelsz tőlem – nem változtattam a terven; ne kételkedj az ígéretemben: ha egyszer végre napvilágot lát, először a te ajtódon fog kopogtatni. Visszatartja azonban őt egyfelől vendéglátójának mogorvasága, másfelől a sors számos akadály, s ha mindezek el is tűnnének, mégis jobbnak látszik, hogy otthon maradjon és egy ideig még fejlődjön és érlelődjön, nehogy – ha túl korán jelenne meg – savanyú maradjon, mint egy alma, amelyet időnek előtte téptek le az ágról, és nem tudja elviselni a környezetét. Ha ugyanis már a nyilvánosság elé került, nincs visszaút, ráadásul az én szándékom is napról napra hihetetlen módon változik. Lehet, hogy ezután megváltoztatom a

⁸ Ld. *Ep. metr. I. 1.*

tervetem, és hozzáfogok a „végső csiszoláshoz”, ugyanis sok korábbi akadály már elhárult, és – ha nem tévedek – a magasságos ég megengedte, hogy az legyenek, aki vagyok, habár – amennyiben lehetőségem lesz rá – életem utolsó napjáig tanulni akarok. A tevékeny öregkor – remélem – megtanít arra, hogy okosabb és jobb legyenek, és „mindennap valami újat tanulva öregedjek meg”, s így talán valamiképpen én is elérem azt, amivel az a bizonyos legbölcsebb ember⁹ dicsekedhetett. Bizony erre törekszem, és ezt annál is szívesebben teszem – reménykedve, hogy valóban így is történik –, mivel a szenvedélyeket gyökerestől kitéptem a szívemből, így szinte semmivé foszlottak, s – Istennek hála – alig vannak hatással rám.

Hátravan még, hogy ha előbb nem, akkor az égi Jeruzsálemben lássuk egymást, ha már a földi városban erre nem volt lehetőségünk. Ég veled!

Február 20-án. „Babilon folyója partján.”
(*Rerum familiarum libri XII. 7.*)

Ianus vélt ateizmusának példajaként szokták emlegetni azt a gúnyos epigrammáját, amelyben barátját, Galeottót csipkedi, amiért az felöltötte a zarándoköltözetet, kezébe ragadta a zarándokbotot, és elindult Rómába a bamba tömeggel az 1450-es szentévi zarándoklatra. Ismervén az eddigi szakirodalmat, lehetetlen fenntartani azt a leegyszerűsítő álláspontot, amely tulajdonképpen Huszti Józseftől származik, és amely szerint a serdülőkorból a fiatal férfikorba átlépő költő – Valla hatására – ateistává vált, és ez mindegy megfagyasztotta lelkét.¹⁰ Nem elég azonban, hogy bebizonyult: Valla nem volt ateista, másrészt a religiosus szó a vers végén legalább három jelentésű, és egyik használatából sem fakad ateista attitűd, hanem be kell vonni a műfaji minták kérdését is. Ianus Pannonius új kritikai kiadásában ez az epigramma a 159. számot kapta, és a szerkesztők igazán imponáló kritikai apparátussal és forrásjegyzékkel ruházták fel.¹¹ Arra teszünk szerény javaslatot, hogy a minták közé talán érdemes döntő helyen beiktatni a fent elemzett Petrarca-episztulát, amely esetben a Petrarcat imádó Ianus¹² nem csupán a Guarino iskolájában vele

⁹ Szolónról van szó. Ld. CICERO, *Az idősebb Cato vagy az öregségről*, VIII. 26.

¹⁰ V.ö. VADÁSZ Géza, *Ianus Pannonius epigrammái. Műelemzések és magyarázatok*, Budapest, é.n. Argumentum, 112–115; továbbá SZÖRÉNYI László, *Omnia Calliope concentu temperet uno! Panegirico e poema in Giano Pannonio, Camoenae Hungaricae*, (1) 2004, 59–70.

¹¹ *Iani Pannonii opera quae manserunt omnia, Volumen I, Epigrammata, Fasciculus 1, Textus edidit praefatus est et apparatu critico instruxit Iulius MAYER, similia addidit Ladislaus TÖRÖK*, Budapest, Balassi Kiadó, 2006, 130–131; a korábbi, elterjedt kétnyelvű kiadásban a 177. számot kapta, ld. *Ianus Pannonius összes munkái*, közrebocsátja V. Kovács Sándor. Az 1972. évi válogatott kiadás átdolgozott és teljessé bővített változata, Budapest, Tankönyvkiadó, 1987, 97–96.

¹² Ianus nagyon nagy figyelemmel olvasta és használta az *Epistule metricet*, v.ö. Tibor KARDOS, *Giano Pannonio e l'umanesimo del Quattrocento = Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, (*Studia Humanitatis*, 2), 21–41.

azonos költői eszményeket valló Galeottónak, hanem az egész humanista közönségnek mutatja be az imádott mester egy versének és egy attitűdjének tiszteletteljes, de irgalmatlan paródiáját. Ott az a baj, hogy a barát nem indul el zarándokolni; itt az a baj, hogy elindul. Ott azért kárhoytatandó, mert nem akar üdvözülni, itt azért, mert azt hiszi, hogy tud, stb. Ianus pontosan ebbe a versbe a zarándokló nemzetek felsorolását nem tudta beleszorítani; irt tehát még egyet (a kritikai kiadásban a 161. számút), amelyben erre is alkalmat talált: hogy véletlenül se lehessen félreérteni, átrendezte a seregszemlét (spanyolok, franciák, szlavóniaiak, németek, hunok), hogy bizonyítsa, ha a mester tudta azt, hogy elegáns író használhatja a dákot erdélyi értelemben, akkor ő meg kettéhasítja magát gyorsan szlavónra és hunra.

Petrarca szarkofágjába időnként – a sekrestyést megvesztegetve – ambiciózus kései imádói a XVII–XVIII. században saját verseiket dugdosták be. (Sőt, a költő bebalzsamozott macskáját is kellett időnként cserélni, mert a rajongók darabonként ellopták vagy felvásárolták.) Ianusról ilyenfajta tiszteletlenség nem tételezhető fel. De ő is elzarándokolt Arquába, és nem állhatta meg, hogy legalább egy paródia erejéig ne hódoljon külön is Petrarca emléke, illetve általában a zarándoklás előtt.

István Dávid Lázár – László Szörényi

DACI A ROMA

András Prágai nella sua traduzione, intitolata Fejedelmeknek serkentő órája, basata sull'edizione latina di Wanckel, citò un motto petrarchesco fino ai nostri giorni disidentificato. Nella prima parte del nostro saggio dimostriamo il fatto che questo testo latino, meglio dire la traduzione ungherese di Prágai originariamente aveva come base da adattare il pezzo XXIV. del III. libro delle Epystule metriche di Petrarca, da due mezzi versi della quale Prágai costruò una nuova sentenza. L'epistola destinata da Petrarca a Giulielmo da Pastrengo, umanista veronese venne scritta nel 1350. In quest'anno del giubileo il Petrarca partì per un pellegrinaggio a Roma; forse quest'era per lui anche l'anno del conflitto della più profonda crisi morale e spirituale, la cui testimonianza più autentica vi dà il Secretum. Petrarca prese sul serio questo pellegrinaggio, nei sensi delle profezie di Santa Birgitta si aspettò dal viaggio di ottenere non solo l'assoluzione ma anche la salvezza. Per questo motivo fu dolente che il suo amico – nonostante che prima gli avesse promesso – alla fine non gli accompagnò nel pellegrinaggio. Il pezzo menzionato delle Epystule metriche suscitò un episodio strano anche nella poesia di Giano Pannonio. Giano, il quale altrimenti era fedele idolatrato del Petrarca, nell'anno santo del 1450 – naturalmente rispettando le regole della poesia umanistica – scrisse una parodia di quest'opera petrarchesca contro il suo meglio amico, Galeotto Marzio. Infatti Marzio volle andare a pellegrinare, oppostamente a quel Giulielmo prima menzionato, che non volle andarci nel suo tempo. Mentre il Petrarca usa da obiezione il gran numero e la devozione degli daci (cioè dei pellegrini transilvanici) contro l'italiano pigro, a sua volta Ianus, nel suo catalogo i pellegrini venuti da Ungheria (cioè i pellegrini slavonsi e unni) li conta tra la massa melensa. Tutte le strade portano a Roma, ma queste vie, come quelle di Dio, sono imperscrutabili (potremmo dire, mescolando due versi, meglio dire due proverbi, solo per seguire lo spirito di Wanckel e quello di Prágai).